

PRŮMYSLOVÉ STAVBY V POHLEDU TŘÍ GENERACÍ

Rostislav Švácha

Nepůjde tu o nic víc než o nejstručnější přehled názorů, které zaujímali architekti a teoretikové pozdního historismu, moderny a purismu k důležitým atributům moderní technické civilizace - k inženýrsko-průmyslovým stavbám.

I. Bojovný mluvčí pozdního historismu architekt Antonín Bráf píše v roce 1902:

Kdyby umělec při řešení formy hleděl vyhověti požadavku vnitřní pravdivosti svého díla výhradně ve smyslu struktivním, vedlo by ho to k výsledkům střízlivým, postrádajícím veškerého vzletu; jinak bychom architektonicky krásnými musili nazvati i řádně zřízené stavební lešení a snýtovaný železný most, neboť struktivnost nalézá u obou bezprostředního, pravdivého výrazu.^{1/}

Okouzlení technikou z těchto řádek nevané. Obdobný názor nicméně zastává i další přeborník pozdně historistické architektury Antonín Balšánek v roce 1905:

Vedle úloh, které spadají ve vlastní obor působnosti architekta, jest celá řada jiných, jež řešiti přináležejí inženýru, které však žádají nutné součinnosti obou, jakmile jde o to, aby dílo samo co výtvor umělecký působilo. V letech posledních do omrzení čítáme fráze o architektuře budoucnosti - ze skla a železa, které zejména laiky aneb i tzv. uměleckými kritiky hlásány bývají v domnění, že v tomto směru kýženého převratu neb obrození slohového se domůžeme.^{2/}

Inženýrským dílům nechybí smělost koncepce, ale pečeť umělecká, uzavírá zhruba Balšánek. Návod, jak této umělecké pečeti dosáhnout, podává o dva roky později architekt Krýsl:

Stránka dekorativní /by/ měla jíti souběžně s konstruktivní...^{3/}

Totéž hledisko konečně prozrazuje článek Františka Zvěřiny o stavbě tiskárny Unie v Praze pod Vyšehradem z roku 1908. Budovy si Zvěřina cení jako první pražské stavby s tak rozsáhlým použitím vyztuženého betonu v konstrukci stropů a nosných sloupů, avšak oceňuje zároveň, že zvenčí je ...ladně architektonicky upravená ve vkusném slohu moderním.^{4/}

Architekti konzervativního, víceméně ještě historistického zaměření tedy ještě kolem roku 1900 a několik let poté trvají na tom, že technické nebo průmyslové stavby, je-li třeba povýšit je na umění, se musí zdobit; že je nutné dbát i na jejich stránku dekorativní, na jejich ladnou architektonickou úpravu.

II. Postoj architektonické moderny je příznačný hlavně tím, že se snaží ladnost nebo přímo krásu inženýrskoprůmyslových staveb hledat přímo v jejich "ryze inženýrském", nedekorovaném jádru. Takovým směrem kráčí například významný německý teoretizující architekt Hermann Muthesius, jehož článek Problém inženýrských staveb otiskl v českém překladu modernistický časopis Styl v roce 1913. Stať je jakousi obranou proti výše uvedeným názorům historistů: popírá, že inženýrské nebo průmyslové stavby jsou samy o sobě ošklivé a že je proto nutné je zdobit, nebo, jak Muthesius říká, maskovat. Podle Muthesia se totiž i v mnohých průmyslových budovách jeví skutečné umělecké cítění:

Dosavadní vývoj inženýrských staveb, vyrostlý ze sebe sama, tj. bez falešné maskovací práce architektovy, dokazuje nám ostatně také, že tu již bylo provedeno vytříbení dobré zevní formy.^{5/}

Muthesius poukazuje především na dokonalý proporční cit mnohých projektantů průmyslových staveb, na jejich smysl pro krásu nahých ploch a nahých konstrukcí, pro dokonale vyvinutý standardní tvar, což všechno vydává za projev byt' nezáměrně působícího uměleckého nadání těchto spíše inženýrů než architektů. Průmyslové stavby mohou být podle něho krásné i bez dekorace, bez ladné architektonické úpravy, proniknou-li do nich odvěké zákony krásy, zákony proporční harmonie.

Jak je zřejmé, naučil se Muthesius oceňovat krásu průmyslových staveb prizmatem víceméně klasicizujících estetických kritérií.^{6/} Někteří jeho vrstevníci tak zase činili pod vlivem moderních uměleckých směrů, například impresionismu. Historik umění Max Dvořák informuje v dopisu z roku 1896 Josefa Šustu o přednášce svého univerzitního učitele Wickhoffa, podle něhož most železný v Rotterdamu a Eiffelova věž budí v různém denním osvětlení právě totéž, týž pocit krásna v moderním člověku, jako gotická stavba v člověku 14. století.^{7/} Obdobně impresionisticky jsou zbarveny i formulace F. X. Šaldy v přednášce Nová krása: její geneze a charakter /1903/, v níž se v inženýrskoprůmyslových konstrukcích obdivují první surové a syrové, ale také podivně výrazné a náladově charakteristické stavby věku.^{8/}

III. Řada Muthesiových argumentů připomíná pozdější výroky zakladatele purismu Le Corbusiera, což bylo způsobeno i tím, že pařížský architekt spisy svého německého kolegy nepochybně znal.^{9/} Poměr Le Corbusiera a jeho stoupenců k průmyslovým stavbám se však přesto od postoje architektonické moderny silně lišil. Jasně to dokládá velmi corbusi-

erovsky laděný článek architekta Jaromíra Krejčara Architektura průmyslových budov z přelomu let 1922-1923. Dekorativní přístup k architektuře, který shora hájily citáty z Bráfa nebo Balšánka, podle Krejčara architekturu zkazil. Nemohl přinést nic jiného než to, že všechny rádobyumělecké revoluce v architektuře se budou odehrávat ve dvou centimetrech fasádní omítky. Jediným druhem architektury, který si zachoval zdravý smysl pro své poslání a účel, je architektura průmyslových budov. Její v podstatě utilitaristický charakter totiž projektantům nedovoloval projevit tzv. umělecké ambice:

Inženýr... bezděky počal u samotných pramenů, z nichž vyšlo vůbec stavitelství. Nezatížen akademickými předsudky a konvenčními předpoklady architektonického krásna, stanul prostě tvář v tvář životu, jehož potřebám musel svou práci podříditi... Tak vznikaly stavby průmyslové a poprvé stavby, které byly čistým produktem moderní doby, stavby, které celou svou podstatou odlišují dnešní stavitelství od minulosti - a jejich krásna, tak odlišná od akademické konvenční krásy, jest sesterská krásna dokonalého stroje.^{10/}

Podle historistů nemohou tedy být průmyslové stavby krásné, pokud je zároveň nepřizdobíme nějakým uměním. Podle modernisty Muthesia mohou být krásné i bez tohoto uměleckého přizdobování. Podle puristy Krejčara jsou však průmyslové stavby krásné právě proto, že to není žádné umění.

- 1/ A. Bráf, O některých nezdravých úkazech kolem nás. Architektonický obzor I /XXXVI/, 1902, s. 48.
- 2/ A. Balšánek, Inženýrství a moderní architektura. Architektonický obzor IV /XXXIX/, 1905, s. 33.
- 3/ L. Krýsl, O výzdobě objektů z armovaného betonu. Architektonický obzor VI /XLI/, 1907, s. 5.
- 4/ F. Zvěřina, Stavba tiskárny České grafické akc. spol. Unie v Praze /.../. Architektonický obzor VII /XLII/, 1908, s. 40.
- 5/ H. Muthesius, Problém inženýrských staveb. Styl V, 1913, s. 237.
- 6/ Což může souviset s klasicizujícími tendencemi v tehdejším modernistickém stylu.
- 7/ M. Dvořák, Listy o životě a umění /ed. J. Pečírka/. Praha 1943, s. 44.
- 8/ F. X. Šalda, Boje o zítřek. Praha 1922, s. 148.
- 9/ K tomu viz alespoň S. von Moos, Le Corbusier. Elements of a Syn-

thesis. Cambridge, Mass.-London 1982, s. 44-51.

10/ J. Krejcar, Architektura průmyslových budov. Stavitel IV, 1922-1923, s. 69.